

Ewa Ulitzka

Katowice, Uniwersytet Śląski

Polska leksykografia jednojęzyczna po roku 1989 — wybrane zagadnienia¹⁾

Słowa kluczowe: słowniki języka polskiego, leksykografia.

1. Wstęp

Specyficzny, wieloaspektowy charakter leksykografii powoduje, że podlega ona wpływom czynników zewnętrznych w stopniu znacznie większym niż inne (omawiane w niniejszym zeszycie Języka Polskiego) nurty badań nad polszczyzną. Dlatego też przełom roku 1989 miał dla niej znaczenie szczególne: za sprawą zachodzących w Polsce przemian społecznych, gospodarczych i politycznych zaczął się zupełnie nowy etap rozwoju leksykografii. Jest on całkowicie odmienny od okresu wcześniejszego (1945–1989), charakteryzującego się m.in. ubogą ofertą słowników (poza słownikami naukowymi oraz przekładowymi) i słabą ich dostępnością, monopolizacją rynku wydawniczego przez kilka oficyn (główną rolę odgrywały Państwowe Wydawnictwo Naukowe i Wiedza Powszechna), w aspekcie zaś merytorycznym — dominacją koncepcji leksykograficznej Witolda Doroszewskiego, której istotą było postrzeganie słownika jako środka upowszechniania wiedzy (nie tylko językowej), swoistego mechanizmu oddziaływania wychowawczego na społeczeństwo. Objęta mecenatem państwa komunistycznego leksykografia podlegała cenzurze; opis słownikowy nierzadko stawał się narzędziem propagandy ustrojowej.

2. Ogólna charakterystyka leksykografii polskiej po 1989 roku

Na tym tle nietrudno zrozumieć pewne zachłyśnięcie się wolnością po 1989 roku — także wolnością rynku i wolnością słowa. Symboliczną niemal ilustracją odzyskania tej ostatniej jest siódme, zmienione i poprawione, wydanie Słownika języka polskiego PWN pod redakcją Mieczysława Szymczaka (SJPSzym 1992), opisywane w Przedmowie (s. V) jako «pierwsze [...] przygotowane bez ingerencji cenzury, co pozwoliło na dokonanie niezbędnych poprawek w hasłach z zakresu nauk społecznych, głównie ekonomii, polityki, historii»²⁾. Ukazuje

¹⁾ Ze względu na ograniczone rozmiary artykułu przedstawiony tu opis leksykografii jest bardzo skrótowy i uproszczony (więcej szczegółów zob. Piotrowski 1994, 2001; Bańko 2001: 303–311 i in., 2003a; Żmigrodzki 2001a, 2003a, 2003b/2009, 2008). Poruszam kwestie dotyczące wyłącznie leksykografii językowej (pomijam słowniki encyklopedyczne) oraz jednojęzycznej (nie odwołuję się do słowników przekładowych). Nie omawiam też prac metaleksykograficznych; ich przegląd być może stanie się przedmiotem odrębnego artykułu.

²⁾ W następnych latach podjęto również próby zaktualizowania i odideologizowania innych słowników PWN, m.in. Słownika wyrazów obcych PWN pod red. J. Tokarskiego (1971) — zob. Sobol (red.) 1995, a także MSJP 1968 — zob. MSJP 1993; Sobol (red.) 1996, 2002.

się również Suplement do tego słownika (Bańko i in. (red.) 1992)³), w którym uaktualniono zawarty w SJPSzym zasób haseł i znaczeń, uwzględniając sporo pomijanego wcześniej słownictwa substandardowego (także wulgaryzmy). Leksykografia otwiera się na współczesny język środowiskowy i potoczny⁴), czego świadectwem jest pojawienie się słowników tych odmian językowych⁵). Rezygnację z normatywizmu selekcyjnego, właściwego poprzedniej epoce, na rzecz ujęcia opisowego widać nawet w słownikach poprawnościowych, w których wprowadza się dwupoziomą normę językową: wzorcową i użytkową (zob. NSPP PWN). Wolność ekonomiczna owocuje z kolei złamaniem monopolu na rynku wydawniczym i sporą liczbą nowych edytorów słowników jednojęzycznych (np. Wilga, Kurpisz, Zielona Sowa, Europa, Świat Książki, Langenscheidt Polska)⁶).

Leksykografia po 1989 roku komercjalizuje się: słownik przestaje być postrzegany w kategoriach misji wobec narodu, a staje się przede wszystkim produktem rynkowym, który musi znaleźć nabywcę, dlatego wydawcy prześcigają się w chwytach reklamowych i w zwiększeniu atrakcyjności i uniwersalności swojej oferty. Prawie każde większe wydawnictwo chce dysponować «pakietem podstawowym», zestawem najczęściej używanych słowników (składają się nań słowniki: ortograficzny, wyrazów obcych, poprawnej polszczyzny, frazeologiczny, synonimów, czasem też słownik ogólny), najlepiej w kilku odsłonach (wariant wielki, podręczny, szkolny itp.), żeby dotrzeć do różnych grup odbiorców. Powszechnie więc powstają tzw. słowniki derywowane (tworzone na bazie obszerniejszej wersji)⁷). Pewną zachętą do kompletowania czy kolekcjonowania słowników są też serie wydawnicze. Dla przykładu można przywołać serię słowników «z krukiem» Wydawnictwa Naukowego PWN, w której, poczynawszy od 1994 roku, ukazało się kilkanaście interesujących słowników o bardzo zróżnicowanej tematyce⁸), albo cykl: Jak to powiedzieć? Jak napisać?, w którym Wydawnictwo Szkolne PWN na przełomie wieków wydało kilka ciekawie i «przyjaźnie» opracowanych słowników dla dzieci i młodzieży; warto wspomnieć też o serii z tradycjami (i o innym charakterze), czyli o krakowskich małych słownikach Towarzystwa Miłośników Języka Polskiego⁹).

Oprócz znacznego poszerzenia oferty słowników reprezentujących kilka najpopularniejszych kategorii można też obserwować narodziny wielu nowych, nieobecnych wcześniej typów słowników. Wydawcy, oferując publikacje spoza kanonu, kuszą czasem nabywcę

³) W 1995 r. włączono go do tekstu głównego.

⁴) Także na teksty mówione — pierwszy słownik ogólny, który uwzględnia je w swojej kartotece (uniezależnionej od literackiej i skierowanej w przeszłość kartoteki SJPDor), to SJPDun 1996.

⁵) W tym również takich, których wcześniej nie udało się wydać oficjalnie, jak Słownik gwary studenckiej z lat 60. (Kaczmarek i in. 1994).

⁶) Należy jednak podkreślić, że Państwowe Wydawnictwo Naukowe (od 1992 r. działające jako sprywatyzowane Wydawnictwo Naukowe PWN) mimo wzrastającej konkurencji utrzymało wysoką pozycję na rynku leksykograficznym.

⁷) Dobrym przykładem mogą tu być działania Wydawnictwa Naukowego PWN, w którym wielokrotnie i w różny sposób eksploatuje się materiał wydany w postaci «wielkich» słowników (trzeba jednak przyznać, że to wydawnictwo — w przeciwieństwie do niektórych innych oficyn — w sposób eksplicytny odnotowuje informacje o pierwowzorach derywowanych słowników). Więcej o słownikach derywowanych i o rodzinach słowników zob. np. Zmigrodzki (2008: 31 i nast., 89 i nast.).

⁸) Seria promowana była jako przeznaczona dla młodzieży, co jednak nie do końca współgrało z niektórymi jej publikacjami (zob. np. Grochowski 1995).

⁹) Bibliografia tych słowników została opublikowana w JP XCI, s. 21–22 [przyj. red.].

obco brzmiącymi (i niekoniecznie zrozumiałymi dla wszystkich) określeniami w tytułach, np. *argotyzm* (Kania 1995), *eponim* (Kopaliński 1996), *eufemizm* (Dąbrowska 1998), *peryfraz* (Bańko 2002), *paronim* (Kita, Polański 2004), *onomatopeja* (Bańko 2009), *afektonim* (Bańko, Zygmunt 2010); niekiedy zaś stosują zabieg odwrotny — przykładem są «przyjaźnie» zatytułowane słowniki kolokacji: *Słownik dobrego stylu, czyli wyrazy, które się lubią* (Bańko 2006), *Słownik stylistyczny języka polskiego* (Geller, Dąbrowka 2007) lub słownik relacji znaczeniowych o tytule zgodnym z tradycją: *Wielki słownik wyrazów bliskoznacznych* (Bańko (red.) 2005).

W ramach wychodzenia naprzeciw oczekiwaniom odbiorców zauważalna jest tendencja do wzbogacania mikrostruktury poszczególnych typów słowników (np. w słownikach ogólnych pojawiają się nieobecne wcześniej informacje o relacjach semantycznych, o derywatach słowotwórczych, o wymaganiach składniowych jednostek) oraz do ich pewnej hybrydyzacji¹⁰) i uniwersalizacji; przykładem może być *Wielki słownik ortograficzno-fleksyjny* (Janik-Płocińska i in. 2001) czy *Leksykon ortograficzny* (Polański, Żmigrodzki 2001), mający dodatkowo cechy słownika gramatycznego i wyrazów trudnych. Zmiany widać również w makrostrukturze słowników. Choć nadal, rzecz jasna, dominuje układ alfabetyczny, powstaje też całkiem sporo słowników o układzie tematycznym (lub dwudzielnym: tematyczno-alfabetycznym). Z takim uporządkowaniem materiału można spotkać się nie tylko w słownikach dla cudzoziemców, którym pojęciowy układ w naturalny sposób ułatwia poznawanie słownictwa związanego z określonymi dziedzinami (zob. np. Kita, Polański 2002), czy w słownikach odmian substandardowych (zob. np. Anusiewicz, Skawiński 1996), w których pozwala on przybliżyć sposób interpretacji rzeczywistości właściwy posługującym się daną odmianą. W ostatnich latach porządek tematyczny stał się też popularny w słownikach gromadzących frazeologię i przysłowia (po raz pierwszy chyba tematyczne zestawienie frazeologizmów pojawiło się w słowniku Katarzyny Mosiołek-Kłosińskiej i Anny Ciesielskiej (2001); późniejsze publikacje wykorzystujące pojęciowe uporządkowanie materiału to m.in.: Nowakowska 2003; Lebda 2005; Kłosińska 2004; Drabik i in. 2006). Jest to niewątpliwie dobry sposób uatrakcyjnienia formy prezentacji materiału, dający też czytelnikowi możliwość dokonywania ciekawych obserwacji na temat językowego obrazu świata współczesnych Polaków.

Nowe warunki, w jakich po 1989 roku znaleźli się autorzy i wydawcy słowników, miały zatem i dobre, i złe konsekwencje. Na pewno znacznie wzrosła liczba wydawanych słowników, pojawiły się nowe ich rodzaje, nowe pomysły ich krzyżowania. Konkurencja sprawiła, że zaczęto bardziej liczyć się z potrzebami odbiorców¹¹), starając się dać im takie informacje, jakich oczekują, i w sposób dla nich najodpowiedniejszy. Z drugiej strony wymogi wolnego rynku sprawiają, że autorzy — tworząc kolejny słownik danego typu — nie zawsze mają czas na zgromadzenie własnego materiału, na jego rzetelne opracowanie i przemyślane wprowadzenie innowacji w opisie leksykograficznym. Nader często zdarza się więc, że powstają słowniki wtórne wobec już istniejących, a czynione w nich zmiany są pozorne

¹⁰) Chodzi o łączenie w ramach jednego opisu leksykograficznego elementów przypisywanych różnym typologicznie słownikom, a nie o publikacje, które zawierają dwa czy trzy odrębne, niezależne od siebie opisy leksykograficzne (jak słowniki «3 w 1» wydawnictwa Buchmann).

¹¹) Należałoby może raczej powiedzieć o domniemanych potrzebach odbiorców, bo w Polsce właściwie nadal nie prowadzi się badań w tym zakresie.

i mają charakter czysto techniczny. Jednocześnie wydawcy nie zawsze chcą podejmować się edycji dzieł ambitniejszych (zwykle bardziej czasochłonnych) i bardziej nowatorskich, bo nie mają pewności, że znajdą one akceptację odbiorców przyzwyczajonych do pewnych rozwiązań leksykograficznych.

Nie znaczy to jednak, że takie słowniki w ostatnim ćwierćwieczu się nie pojawiały. Chyba najwyrazistszym przykładem jest Inny słownik języka polskiego pod redakcją Mirosława Bańki (ISJP), wydany przez Wydawnictwo Naukowe PWN. Choć jest to słownik w założeniu popularny¹²), kierowany do szerokiego kręgu adresatów, zaryzykowano w nim odejście od utrwalonego w tradycji modelu opisu leksykograficznego. Udało się w nim zrealizować sporo postulatów formułowanych w teorii leksykografii jeszcze w latach osiemdziesiątych i uwzględnić wiele aktualnych ustaleń językoznawstwa teoretycznego w zakresie opisu semantycznego i gramatycznego, a jednocześnie zachować formę zrozumiałą i przyjazną dla przeciętnego odbiorcy. Przedsięwzięciem przełomowym ISJP pozostaje również i dlatego, że po raz pierwszy wykorzystano w nim nowe możliwości i techniki pozyskiwania materiału, czyli elektroniczny korpus tekstów (Korpus Języka Polskiego PWN), co można uznać za prawdziwy postęp w dziedzinie pracy nad słownikami.

Choć po 1989 roku leksykografia komercyjna jest zdecydowanie bardziej widoczna i ekspansywna, rozwija się w tym czasie również leksykografia naukowa (choć i ona — najpierw z uwagi na ograniczenia budżetowe, potem ze względu na zmiany w sposobie finansowania nauki — funkcjonuje w zupełnie innej sytuacji niż wcześniej). Kontynuuje się przede wszystkim większość monumentalnych przedsięwzięć rozpoczętych lub zaplanowanych w latach pięćdziesiątych i sześćdziesiątych; niektóre z nich już udało się zakończyć (zob. np. SStp¹³); Kucała (red.) 1994–2012); prace nad innymi trwają nadal (np. SPXVI; SGP PAN; Bartmiński (red.) 1996–2012; Lubaś (red.) 2001–2013), choć czasem w odmiennej formie (zob. Siekierska (red.) 1999–2004 i SPXVII; Puzyńska, Korpusz 2009). Oprócz tych wielotomowych ukazują się też mniejsze słowniki stricte naukowe, będące odzwierciedleniem określonych koncepcji językoznawczych ich autorów; dla przykładu można wymienić tzw. sondy słownikowe, przygotowane przez Andrzeja Bogusławskiego i współautorów (Bogusławski, Wawrzyńczyk 1993; Bogusławski, Danielewiczowa 2005), czy wydany niedawno słownik partykuł opracowany przez toruński zespół badaczy (Grochowski i in. 2014)¹⁴).

W leksykografii ostatniego ćwierćwiecza trzeba odnotować jeszcze jedną ważną (a być może najważniejszą, bo wprowadzającą w przyszłość tej dziedziny) nowość w stosunku do okresu poprzedniego, mianowicie słowniki komputerowe¹⁵). Należy sądzić, że nie jest to

¹² Popularny w znaczeniu przeciwstawiającym go leksykografii naukowej (o rozumieniu pojęć *słownik popularny* i *słownik naukowy* zob. np. Grochowski 2004: 9; Ulitzka 2008: 137–138; Żmigrodzki 2008: 83–85).

¹³ Członkowie zespołu opublikowali też Mały słownik zaginionej polszczyzny (Wysocka (red.) 2003), o charakterze popularnym.

¹⁴ W niniejszym ujęciu słowniki naukowe traktuję marginesowo. Są one omawiane przez autorów innych artykułów umieszczonych w tym zeszycie JP.

¹⁵ Pojęcie *słownik komputerowy (elektroniczny)* jest bardzo szerokie: obejmuje zarówno różne rodzaje słowników zdigitalizowanych, tzn. zrealizowanych jako drukowane i wtórnie poddanych procesowi dygitalizacji, jak i słowniki prymarnie elektroniczne, tzn. zaplanowane od początku do funkcjonowania w postaci elektronicznej (zob. np. Żmigrodzki 2008: 98–123).

tylko alternatywna — wygodniejsza i nowocześniejsza od drukowanej — forma istnienia słowników, ale raczej kolejna faza ich rozwoju, która być może znajdzie swoje odzwierciedlenie w periodyzacji dziejów leksykografii. Trudno jednak w tym wypadku wskazać datę początkową tego okresu (a raczej stopniowo rozwijającej się tendencji). Być może byłby to rok 1996, czyli data wydania Komputerowego słownika języka polskiego (KSJP) — pierwszej płyty CD z programem słownikowym: elektroniczną wersją dwóch słowników (SJPSzym i Słownika wyrazów obcych PWN (Sobol (red.) 1995)), dającą możliwości ich wszechstronnego przeszukiwania¹⁶). Być może odpowiednią datą byłby rok 2000, w którym ukazał się ISJP — pierwszy słownik ogólny w znacznej mierze oparty na elektronicznym korpusie tekstów, co otworzyło zupełnie nowe możliwości wykorzystania materiału źródłowego. Może jednak za taką datę należałoby uznać dopiero moment rozpoczęcia prac nad słownikami prymarnie elektronicznymi, a zatem np. rok 2004 (w którym zmieniono formę tworzenia Słownika języka polskiego XVII i 1. połowy XVIII wieku na elektroniczną, zob. SPXVII) lub rok 2007 (w którym rozpoczęto prace nad WSJP PAN — pierwszym słownikiem ogólnym prymarnie elektronicznym)¹⁷). Niezależnie jednak od daty, jaką ustalili się jako początkową dla tego nurtu, można śmiało powiedzieć, że powszechny dostęp do elektronicznych korpusów tekstów oraz możliwość tworzenia słowników prymarnie elektronicznych pociągają za sobą rewolucyjne zmiany dla leksykografów i otwierają nowy rozdział w historii leksykografii.

Podsumowując tę ogólną charakterystykę przemian leksykografii po 1989 roku, warto zauważyć, że przywołany WSJP PAN, będący — jeśli można tak powiedzieć — kwintesencją nowoczesności (jako słownik prymarnie elektroniczny o rozbudowanej strukturze, oparty na elektronicznym korpusie tekstów, tworzony online, udostępniany na bieżąco i bezpłatnie w Internecie), jednocześnie powraca do niektórych dobrych tradycji sprzed czasów komercji. Koncepcja WSJP PAN była (tak jak w wypadku SJPDor) szeroko dyskutowana; w pracy nad tym przedsięwzięciem jednoczą swe wysiłki językoznawcy reprezentujący różne ośrodki w kraju; projekt jest finansowany przez państwo, a w 2013 roku objęty został honorowym patronatem Senatu RP. Za sprawą WSJP PAN słownik staje się więc znów w jakimś sensie «sprawą narodową», choć już na innych warunkach i w zupełnie innej rzeczywistości.

3. Wybrane jednojęzyczne słowniki językowe po 1989 roku

W ostatnim 25-leciu wydano kilkaset jednojęzycznych słowników językowych. Niewątpliwie cenne byłoby zatem sporządzenie ich wyczerpującej bibliografii (ze wskazaniem zależności w tzw. rodzinach słowników), najlepiej wraz z krótką charakterystyką każdej publikacji. Jest to jednak zadanie daleko wykraczające poza ramy objętościowe tego artykułu.

¹⁶ Potem SJPSzym w różnych wersjach elektronicznych ukazywał się kilkakrotnie (porównanie ich funkcjonalności przeprowadził P. Żmigrodzki (2008: 103–105)). W tej chwili swoją wersję elektroniczną, dostępną na płycie CD lub bezpośrednio w Internecie, mają niemal wszystkie większe i ważniejsze słowniki ogólne (oprócz PSWP), a także wiele wyspecjalizowanych.

¹⁷ Nie biorę tu pod uwagę nieprofesjonalnych słowników internetowych, które również się w tym czasie rozwijają, jak np. najbardziej chyba znany Wikisłownik — zob. uwagi Ę. Malcharek-Muchy (2011).

Ograniczę się więc tylko do przypomnienia wybranych¹⁸⁾ (i na tle bogatej oferty całego ćwierćwiecza nielicznych) przykładów poszczególnych typów słowników publikowanych w omawianym okresie, odsyłając czytelnika do bardziej szczegółowych opracowań¹⁹⁾.

Po 1989 roku struktura typologiczna polskiej leksykografii zmieniła się, choć nie aż tak znacząco (zob. Piotrowski 1994: 22). Nadal niewątpliwie najliczniejsze są słowniki ortograficzne i wyrazów obcych (trudnych), pokaźnie wzrosła natomiast liczba słowników wyrazów bliskoznaczných (czy szerzej: słowników relacji semantycznych), a także słowników ogólnych, w których widać tendencję do rozszerzania typów zamieszczanych informacji. W tej kategorii słowników przełom roku 1989 jest bardzo widoczny, i to nie tylko ze względu na poprawione i uzupełnione wydania SJPShym i MSJP, o których już wspominałam. Dobrą ilustracją odmienionego oblicza polskiej leksykografii lat dziewięćdziesiątych są dwa kolejne słowniki ogólne tego okresu (obydwa wydane w innych niż PWN wydawnictwach), w których wprowadzono odbiegający od wcześniejszego model opisu: Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny pod redakcją Haliny Zgółkowej (PSWP) oraz Słownik współczesnego języka polskiego pod redakcją Bogusława Dunaja (SJPDun 1996)²⁰⁾.

SJPDun to słownik podręczny, uwzględniający tylko najbardziej rozpowszechnione słownictwo współczesne (z naciskiem na polszczyznę po 1989 roku), zebrane na podstawie własnej (niezależnej od słowników PWN-owskich) kartoteki, uwzględniającej także teksty mówione. Nowością, którą chyba najłatwiej dostrzec, jest włączenie jednostek nieciągłych w ciąg alfabetyczny wyrazów hasłowych i opisywanie ich w odrębnych artykułach hasłowych. Mikrostruktura słownika jest prosta i jej elementy składowe niczym nie zaskakują, ale inny jest sposób ich realizacji; autorzy w swoich modyfikacjach starali się wykorzystać niektóre z nowszych ustaleń semantyki i gramatyki (np. częściej sięgając po definicje językowe zamiast encyklopedycznych, uwzględniając w notacji jednostek ich miejsca walencyjne, rozszerzając rozumienie homonimii gramatycznej, przyjmując nietradycyjny podział leksemów na części mowy czy koncepcję pięciu rodzajów rzeczownika).

PSWP pod wieloma względami stanowi jego przeciwieństwo. Ten najobszerniejszy spośród omawianych słowników (zawiera ponad 130 tysięcy haseł w 50 tomach) miał być przede wszystkim leksykonem wszechstronnym i «praktycznym», czyli — jak wyjaśnia H. Zgółkowa (1994: 364–365) — takim, który «nie odsyła do innych słowników, nie zakłada znajomości innych źródeł», «nie zmusza do wędrówki od hasła do hasła» ani do korzystania z «obszernej listy skrótów, symboli i oznaczeń», jest «encyklopedycznie kompletny i uniwersalny ze

¹⁸⁾ Jest to dobór w dużej mierze subiektywny, ale staram się przywoływać słowniki z jakichś powodów istotne: najbardziej wartościowe, najpopularniejsze, pod jakimś względem nowatorskie lub szczególnie.

¹⁹⁾ Np. Sieradzka-Baziur 2000; Piotrowski 2001; Żmigrodzki 2003b/2009; Przewodnik 2011. Wzmianki o słownikach wyspecjalizowanych różnego typu zamieszczają również autorzy innych artykułów w tym zeszycie JP.

²⁰⁾ Słownik ten, podobnie jak jego skrócona wersja (Dunaj (red.) 1999), był wielokrotnie wznawiany i przedrukowywany przez różne oficyny (zob. SJPDun 1996, 2007); pełne dane na ten temat są zebrane w witrynie: <http://www.leksykografia.uw.edu.pl> (Przewodnik 2011). W tej chwili jest dostępny także w wersji elektronicznej, pod nieco innym tytułem (zob. SJPDun 2009).

względem na wiele typów informacji». Stąd dla PSWP charakterystyczna jest rezygnacja ze skrótowości, redundancja opisu, encyklopedyzm i bogactwo informacyjne. W strukturze hasła pojawiają się nowe elementy: odnotowuje się np. wyrazy pochodne słowotwórczo, wyrazy bliskoznaczne, antonimy, hiperonimy. Mniej natomiast zależało autorom (jak to podkreślono we wprowadzeniu do słownika, s. IX) «na wyrafinowaniu, precyzji naukowej i dokumentacyjnej»; zrezygnowano z ekscerpcji i analizy tekstów, wykorzystując na potrzeby słownika m.in. dotychczasowe opracowania leksykograficzne.

Wiek XXI w leksykografii otwiera przywoływany już Inny słownik języka polskiego pod redakcją M. Bańki (ISJP), przedsięwzięcie przełomowe pod różnymi względami i namacalny dowód na to, że uwzględnienie w praktyce leksykograficznej osiągnięć współczesnego językoznawstwa nie jest niemożliwe²¹). Przymiotnik *inny* w tytule dobrze oddaje charakter słownika. Inne niż wcześniej jest źródło materiału słownikowego (korpus elektroniczny), co pozwala wykorzystać nowe możliwości w jego opracowaniu; inaczej (dwukolumnowo) zbudowany jest artykuł hasłowy (dzięki czemu możliwe staje się rozdzielanie informacji o różnym stopniu zaawansowania); inaczej są wyodrębniane i zapisywane jednostki leksykalne; zupełnie inne są ich definicje (pełnozdaniowe, proste i naturalne, i — co chyba najważniejsze — kontekstowe); inna jest koncepcja informacji gramatycznej: zarówno fleksyjnej (algorytmy zamiast tabel fleksyjnych we wstępie mają zachęcić odbiorcę do samodzielnego odkrywania mechanizmów fleksji), jak i składniowej (po raz pierwszy eksplicytnie i konsekwentnie opisuje się łączliwość syntaktyczną jednostek)²²).

Za kolejny istotny słownik ogólny należy uznać Uniwersalny słownik języka polskiego pod redakcją Stanisława Dubisza (USJP 2003), zawierający około 100 tysięcy haseł (głównie słownictwo drugiej połowy XX wieku; nowością jest bogatszy niż zwykle w słownikach tego typu zasób nazw własnych). USJP nawiązuje do tradycyjnego modelu opisu wypracowanego we wcześniejszych słownikach PWN-owskich, choć są też i zmiany, m.in. w uporządkowaniu kolejnych elementów mikrostruktury. W definicjach — jak się to deklaruje we wstępie — starano się szukać kompromisu między encyklopedyzmem SJPSzym a zdroworozsądkowością ISJP. W 2004 roku ukazała się elektroniczna wersja USJP na płycie CD²³); jej funkcjonalność zwiększała dodatkowa (w stosunku do wydania papierowego) baza relacji wyrazowych opracowana przez M. Bańkę, zawarta potem w Wielkim słowniku wyrazów bliskoznacznych PWN (Bańko (red.) 2005), oraz wbudowany indeks a tergo.

Jako słownik przyszłości (nie tylko dlatego, że dopiero jest tworzony) można traktować wspomniany już Wielki słownik języka polskiego PAN pod redakcją Piotra Żmigrodzkiego (WSJP PAN), który w 2012 roku, czyli po zakończeniu pierwszej fazy projektu, zawierał opis

²¹) Wkrótce po wydaniu ISJP jego redaktor opublikował zbiór studiów (Bańko 2001), który można traktować jako obszerny komentarz teoretycznych podstaw tego słownika.

²²) Wydaje się jednak, że nowatorstwo ISJP nie zostało w pełni docenione przez odbiorców, a może i przez wydawcę. ISJP został w następnych latach przekształcony na słowniki o tytułach sugerujących przeznaczenie szkolne: najpierw wydano go w wersji elektronicznej jako Multimedialny słownik szkolny PWN — MSS (w stosunku do oryginału pozbawiony wulgaryzmów), następnie jako Wielki słownik ucznia (Bańko (red.) 2006) — tu dodatkowo pominięto cenne informacje z kolumny marginesowej, co poważnie zubożyło opis.

²³) Słownik dostępny jest też w Internecie (<http://usjp.pwn.pl>).

15 tysięcy najczęstszych leksemów polszczyzny powojennej (prace oczywiście trwają nadal). Na stronie powitalnej słownika (<http://www.wsjp.pl>) można przeczytać, że jego celem jest «udostępnienie szerokim rzeszom odbiorców możliwie wyczerpującego opisu polskiej leksyki przy wykorzystaniu wiedzy wypracowanej przez polskich lingwistów w 2. połowie XX wieku i w zgodności ze standardami współczesnej leksykografii światowej». Postać elektroniczna WSJP PAN jest jego formą prymarną i jedyną. Podstawowym źródłem tego słownika jest Narodowy Korpus Języka Polskiego (<http://nkjp.pl>); stamtąd czerpane są kolokacje i cytaty bogato ilustrujące i dokumentujące każde znaczenie. Struktura artykułów hasłowych jest rozbudowana²⁴); z nowych elementów warto wymienić pola poświęcone m.in. klasyfikacji tematycznej, chronologizacji, relacjom znaczeniowym, informacji składniowej czy normatywnej. Elektroniczna forma słownika pozwala zarówno scalać pewne informacje (np. za pomocą tzw. identyfikatorów semantycznych w hasłach wieloznacznych), jak i je dowolnie poszerzać bez obawy o ograniczenia miejsca (przykładem może tu być pełna bezpośrednia informacja gramatyczna w WSJP PAN, w której przytacza się za każdym razem cały paradygmat fleksyjny każdej jednostki odmiennej)²⁵).

Już na podstawie tych kilku przykładów można dostrzec dużo większą różnorodność w zakresie słowników ogólnych, niż to miało miejsce przed 1989 rokiem. Do tego zestawu można jeszcze dodać słowniki wzbogacane ilustracjami (np. Kurzowa 1999; Sobol (red.) 1999) albo obszernymi komentarzami i anegdotami (np. Bralczyk (red.) 2005), a także słowniki dla dzieci (np. Krajewska 2000), słowniki szkolne (np. Drabik, Sobol 2007) oraz pedagogiczne, przeznaczone głównie dla obcokrajowców uczących się języka polskiego (np. Kurzowa, Zgółkowska 1992; Zgółkowska 1998; Kurzowa 1999). Leksykę nie zawsze w zadowalającym stopniu reprezentowaną w słownikach ogólnych notują dość liczne po 1989 roku słowniki odmian językowych, m.in. słowniki gwary uczniowskiej (np. Czarnecka, Zgółkowska 1991; Zgółkowska (red.) 2004), słowniki języka potocznego (np. Anusiewicz, Skawiński 1996; Lubas (red.) 2001–2013; Czeszewski 2006) i młodzieżowego (np. Czeszewski 2001), słownik argotyzmów (np. Kania 1995), słowniki wulgaryzmów (np. Grochowski 1995) czy seksualizmów (np. Lewinson 1999). Powstają też zbiory neologizmów i neosemantyzmów (zob. Bralczyk 2007; Smółkowska (red.) 2013; OJUW).

Najpopularniejsze i najliczniejsze — o czym już wspominałam — są jednak słowniki poprawnościowe, zwłaszcza ortograficzne²⁶). W tej kategorii najbardziej znanym językoznawcą jest niewątpliwie Edward Polański — przede wszystkim jako redaktor dużych opracowań PWN-owskich (NSO PWN, WSO PWN), które zastąpiły nieaktualny już słownik tego wydawnictwa (Szymczak (red.) 1975), a także jako autor lub współautor wielu mniejszych słowników ortograficznych. Z innych publikacji warto przywołać np. Ortograficzny słownik ucznia (Saloni i in. 1994), wyróżniający się na tle innych swoją ascetycznością, czy będący jego przeciwieństwem Wielki słownik ortograficzno-fleksyjny (Janik-Płocińska

²⁴ Szczegółowy opis mikrostruktury WSJP PAN podaje Dorota Suchacka (2012).

²⁵ O tych i innych możliwościach WSJP PAN jako słownika elektronicznego zob. Czelakowska 2012.

²⁶ Przegląd kilkudziesięciu słowników ortograficznych zawierają prace: Danuty Piper (2003), M. Bańki (2003bc), P. Żmigrodzkiego (2002, 2004).

i in. 2001). Wśród słowników koncentrujących się na zasadach interpunkcyjnych najpopularniejsze są te autorstwa Jerzego Podrackiego (zob. Podracki 1998, 1999). Jeśli chodzi o tzw. słowniki poprawnej polszczyzny, tu także najistotniejsze wydają się duże słowniki PWN-owskie: NSPP PWN oraz późniejszy WSPP PWN (obydwa pod redakcją Andrzeja Markowskiego), które zajęły miejsce zdezaktualizowanego poradnika z lat siedemdziesiątych (Doroszewski, Kurkowska (red.) 1973), uzyskując (podobnie jak NSO PWN i WSO PWN) rekomendację Rady Języka Polskiego jako podstawowe źródło normy językowej w polszczyźnie.

Wśród autorów słowników wyrazów obcych nadal najbardziej rozpoznawalne jest nazwisko Władysława Kopalińskiego, a jego wielokrotnie wznawiany Słownik wyrazów obcych i zwrotów obcojęzycznych z 1967 roku (z różnymi dodatkami encyklopedycznymi, zob. Kopaliński 1994, a także w wersji komputerowej: Kopaliński 1998) przez lata nie stracił na popularności²⁷). Tradycje PWN-owskie — po zaprzestaniu wznowień poprawionego słownika Tokarskiego (zob. Tokarski (red.) 1971; Sobol (red.) 1995) — kontynuuje Wielki słownik wyrazów obcych PWN (Bańko (red.) 2003) wraz z wszystkimi swoimi mutacjami. W tej grupie warto jeszcze wymienić ciekawy słownik uczniowski Radosława Pawelca (1999), a także duże słowniki innych wydawnictw, np. Europy (Kamińska-Szmaj (red.) 2001) czy Zielonej Sowy (Latusek 2003).

Po 1989 roku niesłyszanie rozrosła się oferta słowników wyrazów bliskoznacznych (i w ogóle słowników relacji znaczeniowych). Przez ponad 30 lat jedyny na rynku słownik pod redakcją Stanisława Skorupki (potem wznawiany w poprawionej wersji, zob. SWB) w latach dziewięćdziesiątych zyskał zróżnicowaną konkurencję. Najwcześniej chyba pojawiły się szkolne słowniki Witolda Cienkowskiego (1990, 1993). Potem wydano ciekawy koncepcyjnie i bogaty materiałowo Słownik synonimów Andrzeja Dąbrówki, Ewy Geller i Ryszarda Turczyzna (Dąbrówka i in. 1993), przeznaczony dla bardziej zaawansowanego językowo odbiorcy (dwa lata później ukazał się też słownik antonimów, utrzymany w podobnej konwencji, zob. Dąbrówka, Geller 1995). Ich przeciwieństwem był Słownik synonimów polskich PWN (Kurzowa i in. 1998) o niewielkim zasobie jednostek, za to szczegółowo opisanych. Z późniejszych publikacji można wymienić słowniki P. Żmigrodzkiego (1997, 2001), Arkadiusza Latuska i Przemysława Pilarskiego (2004), Wojciecha Broniarka (2005) czy mniej typowy leksykon Alicji Nagórko, Marka Łazińskiego i Hanny Burkhardt (Nagórko i in. 2004). Choć większość tych słowników oprócz synonimów i antonimów uwzględnia też wyrazy pozostające w innych relacjach semantycznych, jednak dopiero autorzy przywoływanego już Wielkiego słownika wyrazów bliskoznacznych PWN (Bańko (red.) 2005) eksplcytnie rozgraniczają niektóre z nich: za pomocą symboli graficznych wyodrębniono tu nie tylko synonimy (według określenia autorów: «lepsze» i «gorsze») i antonimy, ale także hiponimy i hiperonimy, a nawet holonimy i meronimy. Jeszcze więcej różnorodnych relacji wyróżnia się w Słowosieci (2014), czyli we wciąż ulepszanym elektronicznym teaurusie (jego pierwsza wersja została udostępniona w Internecie w 2009 roku) nawiązującym konstrukcją do systemu WordNet.

²⁷) Zob. np. wyniki ankiety, zaprezentowane w artykule Żmigrodzki i in. 2005.

Wśród słowników frazeologicznych²⁸) pojawiły się publikacje koncentrujące się zarówno na opisie idiomów, jak i kolokacji (jedynej wcześniej dostępnej słownik autorstwa S. Skorupki (1967–1968) uwzględniał obydwa typy zjawisk). Wyłącznie związki stałe, nie-liczne, ale za to z bardzo bogatą dokumentacją tekstową gromadzą kolejne — coraz obszerniejsze — słowniki Stanisława Bąby i współautorów (Bąba, Liberek 1992, 2001; Bąba i in. 1995). O wiele szersze (i nieco rozmyte) rozumienie frazeologii prezentowane jest w słownikach autorstwa Piotra Müldnera-Nieckowskiego (2003, 2004), również obfitujących w ilustrację przykładową. Poza tym warto wymienić ciekawy słownik przeznaczony dla uczniów K. Mosiołek-Kłosińskiej i A. Ciesielskiej (2001), w którym wykorzystuje się metody opisu zastosowane w ISJP. Wydawnictwo Naukowe PWN — na podstawie USJP oraz Wielkiego słownika wyrazów obcych PWN — przygotowało Wielki słownik frazeologiczny PWN z przysłowiami²⁹) (Kłosińska i in. (oprac.) 2005) oraz liczne derywowane od niego mniejsze słowniki. Jako pewną próbę słownika kolokacji można potraktować niezbyt bogaty słownik Franciszka Nowaka (1998); dwa kolejne to słownik M. Bańki (2006) oraz słownik E. Geller i A. Dąbrówki (2007). W kategoriach naukowego słownika kolokacji należy postrzegać słownik analityzmów werbo-nominalnych, przygotowany przez językoznawców z Uniwersytetu Śląskiego (Jędrzejko i in. 1998), wydany tylko w postaci zeszytu próbnego.

W omawianym okresie ukazało się również kilka słowników gramatycznych, przede wszystkim fleksyjnych, m.in. słowniki Stanisława Mędaka (1997, 2003), przeznaczone dla obcokrajowców; słowniki Andrzeja Dyszaka (1999, 2007), koncentrujące się na leksemach fleksyjnie osobliwych; Mały słownik odmiany wyrazów trudnych (Wróbel i in. 1993), wydany potem w wersji komputerowej, a następnie (po zmianach) jako baza wzorów odmian już wyłącznie w elektronicznej postaci (Wróbel i in. 2001). Na szczególną uwagę zasługuje prymarnie elektroniczny (dodatkowo wyposażony jednak w drukowaną książkę ze wstępem i objaśnieniami) Słownik gramatyczny języka polskiego, będący wynikiem wieloletnich (i wciąż trwających) prac zespołu pod kierunkiem Zygmunta Saloniego (SGJP). Słowniki typowo składniowe są w zasadzie dwa: Słownik syntaktyczno-generatywny czasowników polskich (Polański (red.) 1980–1992)³⁰) oraz Słownik semantyczno-syntaktyczny przymiotników polskich Władysława Śliwińskiego (1993).

Po 1989 roku powstały też — długo wyczekiwane — podręczne słowniki etymologiczne. Wymienić tu można słownik Wiesława Borysia (2005), popularne etymologiczno-histeryczne słowniki Krystyny Długosz-Kurczabowej, również w wersjach szkolnych (1998, 2003, 2008), a także godny uwagi autorski słownik Andrzeja Bańkowskiego (2000), wydany w dwóch tomach do litery P³¹). Opracowano też kilka słowników onomastycznych,

²⁸) Ofertę słowników frazeologicznych charakteryzują np. artykuły Jolanty Ignatowicz-Skowrońskiej (2004) i Gabrieli Dziamskiej-Lenart (2007, 2010).

²⁹) Przysłowia często są odnotowywane w słownikach ogólnych lub właśnie frazeologicznych, ale osobne słowniki przysłów też oczywiście są, zob. np. Kłosińska 2004.

³⁰) Należy zaznaczyć, że słownik ten został w całości opracowany i w części opublikowany przed rokiem 1989 (zeszyt próbny ukazał się w 1976 r., a tomy 1–3 w latach 1980–1988); na początku lat 90. wydano już tylko dwa ostatnie jego tomy.

³¹) Okoliczności związane z zaniechaniem publikacji dalszych tomów przypomniał ostatnio P. Żmigrodzki (2014). Po śmierci autora rodzina postanowiła opublikować pozostawione przezeń materiały (zob. Bańkowski 2014).

wyjaśniających etymologię nazw własnych — zarówno naukowych (m.in. Cieślíkowa i in. (red.) 1995–2002; Rymut (red.) 1996–2007), jak i bardziej popularnych (zob. np. Rymut 1999–2001; Malec 2003).

4. Zakończenie

Zaprezentowany tu skrótowy przegląd osiągnięć dzisiejszej leksykografii w żaden sposób nie pretenduje do kompletności i nie wyczerpuje podjętego tematu — jego celem było jedynie naszkicowanie najbardziej zauważalnych kierunków wzbogacania oferty leksykograficznej w wolnej Polsce. Żeby docenić postęp, jaki dokonał się w tej dziedzinie w ciągu ostatniego ćwierćwiecza, warto może jeszcze na zakończenie przypomnieć postulaty kilku wybitnych metaleksykografów (formułowane w pierwszej fazie omawianego okresu) i zestawić ich oczekiwania co do rozwoju leksykografii z jej stanem obecnym. Na przykład Tadeusz Piotrowski (1994: 76–78) wśród słowników przyszłości, które zaspokoilyby potrzeby różnych grup odbiorców, wymieniał m.in.: normatywny słownik stanowiący «połączenie słownika gramatycznego i słownika wyrazów trudnych»; słownik pedagogiczny, obejmujący podstawowe słownictwo wyczerpująco opisane pod względem semantycznym i składniowym; w miarę obszerny słownik ogólny typu pasywnego (rejestrujący słownictwo rzadsze, przydatną terminologię itp.), przeznaczony dla rodzimego użytkownika; słownik wielki, dokumentacyjny, który «powinien być jak najobiektywniejszym opisem w miarę całego współczesnego słownictwa polskiego», skierowany do osób o bardziej zaawansowanych wymaganiach. Z kolei Bogdan Walczak (1995) za potrzebne uznał m.in. słowniki polszczyzny substandardowej, innowacji leksykalnych (neologizmów), wyrazów trudnych czy wyrazów rzadkich. Podkreślał też konieczność opracowania podręcznego słownika etymologicznego o charakterze popularnym. Z. Saloni (1996) postulował m.in. maksymalne rozszerzenie informacji podawanej w słowniku ogólnym oraz poszerzenie zestawu notowanych w nim wyrazów o słownictwo rzadkie i nacechowane. Przyszłość leksykografii upatrywał zaś w słownikach prymarnie elektronicznych, które należycie wykorzystają możliwości stwarzane przez technologię cyfrową.

Wydaje się, że wiele z sygnalizowanych wtedy luk zostało wypełnionych lub właśnie się wypełnia. Realizowane są także inne postulaty dotyczące np. stworzenia dostępnego dla wszystkich, «narodowego» korpusu tekstów, na którym opierać się będą prace leksykograficzne (zob. Bańko 2003a: 133–134; Żmigrodzki 2003a: 30), czy powrotu do finansowania państwowego większych przedsięwzięć słownikowych (Żmigrodzki 2003a). Choć, rzecz jasna, wciąż wiele zadań stoi przed leksykografami, a różnorakie względy (także organizacyjne i finansowe) nie pozwalają niekiedy na rzetelne ich wypełnienie, w przyszłość można chyba patrzeć z optymizmem.

Bibliografia

Słowniki (przywołane w artykule):

Anusiewicz J., Skawiński J. 1996: Słownik polszczyzny potocznej, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.

Bańko M. 2002: Słownik peryfraz, czyli wyrazów omownych, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.

- Bańko M. (red.) 2003: *Wielki słownik wyrazów obcych PWN*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Bańko M. (red.) 2005: *Wielki słownik wyrazów bliskoznacznych PWN*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Bańko M. 2006: *Słownik dobrego stylu, czyli wyrazy, które się lubią*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Bańko M. (red.) 2006: *Wielki słownik ucznia*, t. 1–2, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Bańko M. 2009: *Słownik onomatopei, czyli wyrazów dźwięko- i ruchonaśladowczych*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Bańko M., Krajewska M., Sobol E. (red.) 1992: *Słownik języka polskiego. Suplement*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Bańko M., Zygmunt A. 2010: *Czułe słówka. Słownik afektonimów*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Bańkowski A. 2000: *Etymologiczny słownik języka polskiego*, t. 1–2 (A–P), Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Bańkowski A. 2014: *Etymologiczny słownik mowy polskiej [kontynuacja Etymologicznego słownika języka polskiego]*, red. nauk. A. Królikowski, t. 3, cz. 1: R, Linguard, Częstochowa.
- Bartmiński J. (red.) 1996–2012: *Słownik stereotypów i symboli ludowych*, t. 1: Kosmos, cz. 1–4, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin.
- Bąba S., Dziamska G., Liberek J. 1995: *Podręczny słownik frazeologiczny języka polskiego*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Bąba S., Liberek J. 1992: *Mały słownik frazeologiczny współczesnego języka polskiego*, Towarzystwo Miłośników Języka Polskiego, Kraków; Spółka Wydawniczo-Księgarska, Warszawa.
- Bąba S., Liberek J. 2001: *Słownik frazeologiczny współczesnej polszczyzny*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Bogusławski A., Danielewiczowa M. 2005: *Verba polona abscondita. Sonda słownikowa III*, Elma Books, Warszawa.
- Bogusławski A., Wawrzyńczyk J. 1993: *Polszczyzna, jaką znamy. Nowa sonda słownikowa*, Katedra Lingwistyki Formalnej Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa.
- Boryś W. 2005: *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Wydawnictwo Literackie, Kraków.
- Bralczyk J. (red.) 2005: *Słownik 100 tysięcy potrzebnych słów*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Bralczyk J. 2007: *Nowe słowa*, Wiedza i Życie, Warszawa.
- Broniarek W. 2005: *Gdy Ci słowa zabraknie. Słownik synonimów*, Haroldson Press, Warszawa.
- Cienkowski W. 1990: *Słownik szkolny. Synonimy*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa.
- Cienkowski W. 1993: *Praktyczny słownik wyrazów bliskoznacznych*, BGW, Warszawa.
- Cieślikowa A., Malec M., Rymut K. (red.) 1995–2002: *Słownik etymologiczno-motywacyjny staropolskich nazw osobowych*, t. 1–7, Instytut Języka Polskiego PAN, Kraków.
- Czarnecka K., Zgólkowa H. 1991: *Słownik gwary uczniowskiej*, Kantor Wydawniczy SAWW, Poznań.
- Czeszewski M. 2001: *Słownik slangu młodzieżowego*, Ekolog, Piła.
- Czeszewski M. 2006: *Słownik polszczyzny potocznej*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Dąbrowska A. 1998: *Słownik eufemizmów polskich, czyli w rzeczy mocno, w sposobie łagodnie*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Dąbrówka A., Dąbrówka Ł., Geller E. 2004: *Słownik antonimów*, Świat Książki, Warszawa.
- Dąbrówka A., Geller E. 1995: *Słownik antonimów*, MCR, Świat Książki, Warszawa.
- Dąbrówka A., Geller E., Turczyn R. 1995: *Słownik synonimów*, MCR, Warszawa.
- Długosz-Kurczabowa K. 1998: *Słownik szkolny. Etymologia*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa.
- Długosz-Kurczabowa K. 2003: *Nowy słownik etymologiczny języka polskiego*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Długosz-Kurczabowa K. 2008: *Wielki słownik etymologiczno-historyczny języka polskiego*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Doroszewski W., Kurkowska H. (red.) 1973: *Słownik poprawnej polszczyzny PWN*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa.

- Drabik L., Sobol E., Stankiewicz A. 2006: Słownik idiomów polskich PWN, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Drabik L., Sobol E. 2007: Szkolny słownik języka polskiego PWN, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Dunaj B. (red.) 1999: Popularny słownik języka polskiego, Wilga, Warszawa.
- Dyszak A. 1999: Mały słownik rzeczowników osobliwych (o nietypowej odmianie), Towarzystwo Miłośników Języka Polskiego, Kraków; Oficyna Wydawnicza Rytm, Warszawa.
- Dyszak A. 2007: Mały słownik czasowników osobliwych (o niepełnej odmianie), Towarzystwo Miłośników Języka Polskiego, Kraków; Oficyna Wydawnicza Rytm, Warszawa.
- Geller E., Dąbrowka A. 2007: Słownik stylistyczny języka polskiego, Świat Książki, Warszawa.
- Grochowski M. 1995: Słownik polskich przekleństw i wulgaryzmów, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Grochowski M., Kisiel A., Żabowska M. 2014: Słownik gniazdowy partykuł polskich, Polska Akademia Umiejętności, Kraków.
- ISJP: Inny słownik języka polskiego, red. M. Bańko, t. 1–2, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2000.
- Janik-Płocińska B., Sas M., Turczyn R. 2001: Wielki słownik ortograficzno-fleksyjny, red. J. Podracki, Świat Książki, Warszawa.
- Jędrzejko E., Loewe I., Żmigrodzki P. 1998: Słownik polskich zwrotów werbo-nominalnych. Zeszyt próbny, red. E. Jędrzejko, Energeia, Warszawa.
- Kaczmarek L., Skubalanka T., Grabias S. 1994: Słownik gwary studenckiej, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin (reprint książki przygotowanej przez Zakład Narodowy im. Ossolińskich w 1974 r.).
- Kamińska-Szmaj I. (red.) 2001: (Milenijny) Słownik wyrazów obcych, Europa, Wrocław.
- Kania S. 1995: Słownik argotyzmów, Wiedza Powszechna, Warszawa.
- Kita M., Polański E. 2002: Słownik tematyczny języka polskiego, Wydawnictwo Edukacyjne Grafpunkt, Warszawa.
- Kita M., Polański E. 2004: Słownik paronimów, czyli wyrazów mylonych, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Kłosińska A., Sobol E., Stankiewicz A. (oprac.) 2005: Wielki słownik frazeologiczny PWN z przysłowiami, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Kłosińska K. 2004: Słownik przysłów, czyli przysłownik. Pochodzenie, znaczenie, zastosowanie, Świat Książki, Warszawa.
- Kopaliński W. 1967: Słownik wyrazów obcych i zwrotów obcojęzycznych, Wiedza Powszechna, Warszawa.
- Kopaliński W. 1994: Słownik wyrazów obcych i zwrotów obcojęzycznych z almanachem, Wiedza Powszechna, Warszawa.
- Kopaliński W. 1996: Słownik eponimów, czyli wyrazów odimiennych, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Kopaliński W. 1998: Słownik wyrazów obcych i zwrotów obcojęzycznych, Warszawa (CD).
- Krajewska M. 2000: Mój pierwszy prawdziwy słownik, Wydawnictwo Szkolne PWN, Warszawa.
- KSJP: Komputerowy słownik języka polskiego, oprac. firma Litterae, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1996 (CD).
- Kucała M. (red.) 1994–2012: Słownik polszczyzny Jana Kochanowskiego, t. 1–5, Instytut Języka Polskiego PAN, Kraków.
- Kurzowa Z. 1999: Ilustrowany słownik podstawowy języka polskiego wraz z indeksem pojęciowym wyrazów i ich znaczeń, Universitas, Kraków.
- Kurzowa Z., Kubiszyn-Mędrala Z., Skarżyński M., Winiarska J. 1998: Słownik synonimów polskich, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Kurzowa Z., Zgólkowa H. 1992: Słownik minimum języka polskiego, Kantor Wydawniczy SAWW, Poznań.
- Latusek A. 2003: Nowy słownik wyrazów obcych, Zielona Sowa, Kraków.

- Latusek A., Pilarski P. 2004: Nowy słownik wyrazów bliskoznacznych, red. M. Tomczyk, Zielona Sowa, Kraków.
- Lebda R. 2005: Nowy słownik frazeologiczny, red. A. Latusek, Zielona Sowa, Kraków.
- Lewinson J. 1999: Słownik seksualizmów polskich, Książka i Wiedza, Warszawa.
- Lubaś W. (red.) 2001–2013: Słownik polskich leksemów potocznych, t. 1: A–C, Wydawnictwo Naukowe DWN, Kraków 2001; t. 2–7: D–O, Lexis, Kraków 2003–2013.
- Malec M. 2003: Słownik etymologiczny nazw geograficznych Polski, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Mędak S. 1997: Słownik form koniugacyjnych czasowników polskich, Universitas, Kraków.
- Mędak S. 2003: Słownik odmiany rzeczowników polskich, Universitas, Kraków.
- Mosiółek-Kłosińska K., Ciesielska A. 2001: W kilku słowach. Słownik frazeologiczny języka polskiego, Wydawnictwo Szkolne PWN, Warszawa.
- MSJP 1968: Mały słownik języka polskiego, red. S. Skorupka, H. Auderska, Z. Łempicka, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa.
- MSJP 1993: Mały słownik języka polskiego, red. E. Sobol, wyd. 10 zmienione i popr., Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- MSS: Multimedialny słownik szkolny PWN, red. M. Bańko, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2005 (CD).
- Müldner-Nieckowski P. 2003: Wielki słownik frazeologiczny języka polskiego. Wyrażenia, zwroty, frazy, Świat Książki, Warszawa.
- Müldner-Nieckowski P., Müldner-Nieckowski Ł. 2004: Nowy szkolny słownik frazeologiczny, Świat Książki, Warszawa.
- Nagórko A., Łaziński M., Burkhardt H. 2004: Dystynktywny słownik synonimów, Universitas, Kraków.
- Nowak F. 1998: Słownik frazeologiczny, Astrum, Wrocław.
- Nowakowska A. 2003: Słownik frazeologiczny w układzie tematycznym i alfabetycznym, Europa, Wrocław.
- NSO PWN: Nowy słownik ortograficzny PWN z zasadami pisowni i interpunkcji, red. E. Polański, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1996.
- NSPP PWN: Nowy słownik poprawnej polszczyzny PWN, red. A. Markowski, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1999.
- OJUW: Najnowsze słownictwo polskie. Obserwatorium Językowe Uniwersytetu Warszawskiego, red. M. Bańko, M. Czeszewski, J. Burzyński (online: <http://nowewyrazy.uw.edu.pl>).
- Pawelec R. 1999: Wieża Babel. Słownik wyrazów obcych nie tylko dla gimnazjalisty, Wydawnictwo Szkolne PWN, Warszawa.
- Podracki J. 1998: Słownik interpunkcyjny języka polskiego z zasadami przestankowania, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Podracki J. 1999: Słowniczek interpunkcyjny dla najmłodszych z zasadami przestankowania, Wydawnictwo Szkolne PWN, Warszawa.
- Polański K. (red.) 1980–1992: Słownik syntaktyczno-generatywny czasowników polskich, t. 1–4, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 1980–1990; t. 5, Instytut Języka Polskiego PAN, Kraków 1992.
- Polański E., Żmigrodzki P. 2001: Leksykon ortograficzny, Wydawnictwo Szkolne PWN, Warszawa.
- PSWP: Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny, red. H. Zgólkowa, t. 1–50, Kurpisz, Poznań 1994–2005.
- Puzynina J., Korpysz T. 2009: Internetowy słownik języka Cypriana Norwida, Pracownia Słownika Języka Norwida, Wydział Polonistyki, Uniwersytet Warszawski, Warszawa (online: <http://www.slownik.jezykanorwida.uw.edu.pl>).
- Rymut K. (red.) 1996–2007: Nazwy miejscowe Polski. Historia. Pochodzenie. Zmiany, t. 1–7, Instytut Języka Polskiego PAN, Kraków.
- Rymut 1999–2001: Nazwiska Polaków — słownik historyczno-etymologiczny, t. 1–2, Instytut Języka Polskiego PAN, Kraków.
- Saloni Z., Wróblewska T., Szafran K. 1994: Ortograficzny słownik ucznia, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.

- SGJP: Z. Saloni, W. Gruszczyński, M. Woliński, R. Wołosz, Słownik gramatyczny języka polskiego, Wiedza Powszechna, Warszawa 2007; wyd. 2: Z. Saloni, M. Woliński, R. Wołosz, W. Gruszczyński, D. Skowrońska, Słownik gramatyczny języka polskiego, Warszawa 2012 (CD i książka).
- SGP PAN: Słownik gwar polskich, red. M. Karaś (Źródła, t. 1), J. Reichan (t. 2–8), S. Urbańczyk (t. 2–5), J. Okoniowa (t. 6–8), B. Grabka (t. 7–8), Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, Wrocław–Warszawa–Kraków 1977–1991 (t. 1–3), Instytut Języka Polskiego PAN, Kraków 1992–2013 (t. 4–8).
- Siekierska K. (red.) 1999–2004: Słownik języka polskiego XVII i 1. połowy XVIII wieku, t. 1, z. 1–5, Instytut Języka Polskiego PAN, Kraków.
- SJPDor: Słownik języka polskiego, red. W. Doroszewski, t. 1–11, Wiedza Powszechna, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1958–1969.
- SJPDun 1996: Słownik współczesnego języka polskiego, red. B. Dunaj, Wilga, Warszawa (t. 1–2, Reader's Digest Przegląd, Warszawa 1998; t. 1–2, Wilga, Warszawa 1999; t. 1–5, SMS, Kraków 2000–2003; wyd. popr. i uzupełnione: t. 1–2, Reader's Digest Przegląd, Warszawa 2001).
- SJPDun 2007: Język polski. Współczesny słownik języka polskiego, red. B. Dunaj, t. 1–2, Langenscheidt Polska, Warszawa.
- SJPDun 2009: Współczesny słownik języka polskiego, LexLand, Langenscheidt (CD).
- SJPSzym 1978–1981: Słownik języka polskiego, red. M. Szymczak, t. 1–3, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa.
- SJPSzym 1992: Słownik języka polskiego, red. M. Szymczak, t. 1–3, wyd. 7, zmienione i popr., Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa (wyd. 1 scalone, z suplementem: 1995).
- Skorupka S. (red.) 1957: Słownik wyrazów bliskoznacznych, Wiedza Powszechna, Warszawa.
- Skorupka S. 1967–1968: Słownik frazeologiczny języka polskiego, t. 1–2, Wiedza Powszechna, Warszawa.
- Słowosieć 2014: Słowosieć. WordNet dla języka polskiego, projekt kierowany przez M. Piaseckiego (online: <http://plwordnet.pwr.wroc.pl/wordnet>; dostęp: 30 czerwca 2014).
- Smółkowa T. (red.) 2013: Słowa, słowa... Czy je znasz?, Instytut Języka Polskiego PAN, Kraków.
- Sobol E. (red.) 1995: Słownik wyrazów obcych PWN. Wydanie nowe, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Sobol E. (red.) 1996: Podręczny słownik języka polskiego, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Sobol E. (red.) 1999: Ilustrowany słownik języka polskiego, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Sobol E. (red.) 2002: Nowy słownik języka polskiego, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- SPXVI: Słownik polszczyzny XVI wieku, red. M.R. Mayenowa (t. 1–34), K. Mrowcewicz (t. 35–36), t. 1–22, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, Wrocław–Warszawa–Kraków 1966–1994, t. 23–36, Instytut Badań Literackich PAN, Warszawa 1995–2012.
- SPXVII: Słownik języka polskiego XVII i 1. połowy XVIII wieku, red. W. Gruszczyński, wersja elektroniczna, Instytut Języka Polskiego PAN (online: <http://sxvii.pl>).
- SStp: Słownik staropolski, red. S. Urbańczyk, t. 1–9, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wydawnictwo PAN, Wrocław–Warszawa–Kraków 1953–1987, t. 10–11, Instytut Języka Polskiego PAN, Kraków 1988–2002.
- SWB: Słownik wyrazów bliskoznacznych, red. D. Ludwiczak, A. Piskadłowa, E. Tarka-Huczek [wyd. poszerzone i zaktualizowane Słownika wyrazów bliskoznacznych pod red. S. Skorupki], Wiedza Powszechna, Warszawa 1998.
- Szymczak M. (red.) 1975: Słownik ortograficzny języka polskiego wraz z zasadami pisowni i interpunkcji, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa.
- Śliwiński W. 1993: Słownik semantyczno-syntaktyczny przymiotników polskich, Uniwersytet Jagielloński, Kraków.
- Tokarski J. (red.) 1971: Słownik wyrazów obcych PWN, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa.
- USJP 2003: Uniwersalny słownik języka polskiego, red. S. Dubisz, t. 1–4 (edycja luksusowa: t. 1–6), Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- USJP 2004: Uniwersalny słownik języka polskiego, red. S. Dubisz, Wydawnictwo Naukowe PWN (CD).

- Wróbel H., Kowalik K., Orzechowska A., Rokicka T. 1993: Mały słownik odmiany wyrazów trudnych, Towarzystwo Miłośników Języka Polskiego, Kraków; Spółka Wydawniczo-Księgarska, Warszawa.
- Wróbel H., Lubaszewski W., Orzechowska A., Rokicka T. 2001: Słownik fleksyjny języka polskiego, Grupa Lingwistyki Komputerowej AGH, Kraków (CD).
- WSJP PAN: Wielki słownik języka polskiego PAN, red. P. Żmigrodzki (online: <http://www.wsjp.pl>).
- WSO PWN: Wielki słownik ortograficzny PWN z zasadami pisowni i interpunkcji, red. E. Polański, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2003.
- WSPP PWN: Wielki słownik poprawnej polszczyzny PWN, red. A. Markowski, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2004.
- Wysocka F. (red.) 2003: Mały słownik zaginionej polszczyzny, Lexis, Kraków.
- Zgótkowa H. 1998: Podstawowy słownik języka polskiego z zarysem gramatyki polskiej, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, Poznań.
- Zgótkowa H. (red.) 2004: Nowy słownik gwary uczniowskiej, Europa, Wrocław.
- Żmigrodzki P. 1997: Mały słownik synonimów, Towarzystwo Miłośników Języka Polskiego; Kraków, Spółka Wydawniczo-Księgarska, Warszawa.
- Żmigrodzki P. 2001: Mały słownik antonimów (wyrazów o znaczeniach przeciwstawnych), Towarzystwo Miłośników Języka Polskiego, Kraków; Spółka Wydawniczo-Księgarska, Warszawa.

Cytowana literatura:

- Bańko M. 2001: Z pogranicza leksykografii i językoznawstwa. Studia o słowniku jednojęzycznym, Wydział Polonistyki Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa.
- Bańko M. 2003a: Stan i perspektywy współczesnej polskiej leksykografii jednojęzycznej, [w:] Językoznawstwo w Polsce. Stan i perspektywy, red. S. Gajda, Państwowa Akademia Nauk. Komitet Językoznawstwa, Instytut Filologii Polskiej Uniwersytetu Opolskiego, Opole, s. 127–141.
- Bańko M. 2003b: Poznaj słownik po okładce. Teksty informacyjno-reklamowe wydawców na okładkach słowników, *Poradnik Językowy*, z. 8, s. 3–21.
- Bańko M. 2003c: Słowniki ortograficzne w Polsce — fenomen socjologiczny, *Prace Filologiczne XLVIII*, s. 7–32.
- Czelakowska A. 2012: Wielki słownik języka polskiego PAN jako słownik elektroniczny, *Język Polski XCII*, s. 336–347.
- Dziamska-Lenart G. 2007: Rozwój frazeografii polskiej po 1989 roku, [w:] Z zagadnień leksykologii i leksykografii języków słowiańskich, red. J. Kamper-Warejko, I. Kaproń-Charzyńska, Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń, s. 395–400.
- Dziamska-Lenart G. 2010: Słowniki frazeologiczne języka polskiego na przełomie XX i XXI wieku, [w:] *Przeobrażenia w języku i komunikacji medialnej na przełomie XX i XXI wieku*, red. M. Karwatowska, A. Siwiec, Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Chełmie, Chełmskie Towarzystwo Naukowe, Chełm, s. 41–56.
- Grochowski M. 2004: Informacja semantyczna w słownikach popularnych i naukowych. Postulaty metodologiczne, *Poradnik Językowy*, z. 9, s. 8–18.
- Ignatowicz-Skowrońska J. 2004: Współczesna frazeografia polska, [w:] *Studia nad polszczyzną współczesną i historyczną. Prace dedykowane Profesorowi Stanisławowi Bąbie w 65-lecie urodzin*, red. J. Liberek, Wydawnictwo «Poznańskie Studia Polonistyczne», Poznań, s. 109–120.
- Malcharek-Mucha E. 2011: Wikisłownik — charakterystyka metaleksykograficzna słownika elektronicznego, *Prace Filologiczne LXII*, s. 175–184.
- Piotrowski T. 1994: Z zagadnień leksykografii, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Piotrowski T. 2001: Zrozumieć leksykografię, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Piper D. 2003: Przegląd współczesnych słowników ortograficznych, [w:] D. Piper, *Współczesna polska ortografia w szkole na przykładzie gimnazjum*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, Olsztyn, s. 89–206.

- Przewodnik 2011: Słowniki dawne i współczesne. Internetowy przewodnik edukacyjny, red. M. Bańko, M. Majdak, M. Czeszewski (online: <http://www.leksykografia.uw.edu.pl>).
- Saloni Z. 1996: Perspektywy polskiej leksykografii jednojęzycznej, *Poradnik Językowy*, z. 7, s. 1–18.
- Sieradzka-Baziur B. 2000: Nowe słowniki, [w:] S. Urbańczyk, *Słowniki i encyklopedie. Ich rodzaje i użyteczność*, wyd. 4 zmienione i poszerzone, Towarzystwo Miłośników Języka Polskiego, Kraków, s. 67–109.
- Suchacka D. 2012: Zawartość informacyjna i mikrostruktura Wielkiego słownika języka polskiego PAN, *Język Polski* XCII, s. 325–335.
- Ulitzka E. 2008: Słownikowy podział na części mowy w świetle zadań metaleksykografii, [w:] *Nowe studia leksykograficzne 2*, red. P. Żmigrodzki, R. Przybylska, Instytut Języka Polskiego PAN, Lexis, Kraków, s. 131–149.
- Walczak B. 1995: Kilka uwag o lukach i niedociągnięciach współczesnej leksykografii polskiej, *Język Polski* LXXV, s. 23–32.
- Zgólkowa H. 1994: Praktyczność, czyli służebność słownika wobec odbiorcy, [w:] *Polszczyzna a/i Polacy u schyłku XX wieku. Zbiór studiów*, red. K. Handke, H. Dalewska-Greń, Sławistyczny Ośrodek Wydawniczy, Warszawa, s. 363–373.
- Żmigrodzki P. 2001a: Ciągłość i przemiany w polskiej leksykografii współczesnej, *Polonica* XXI, s. 305–327.
- Żmigrodzki P. 2002: Uwagi o strukturze artykułów hasłowych w kilku słownikach ortograficznych języka polskiego, [w:] *W kręgu zagadnień dydaktyki i literatury polskiej. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Edwardowi Polańskiemu*, red. H. Synowiec, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice, s. 250–257.
- Żmigrodzki P. 2003a: Teraźniejszość i przyszłość polskiej leksykografii językoznawczej, *Poradnik Językowy*, z. 1, s. 20–33.
- Żmigrodzki P. 2003b/2009: *Wprowadzenie do leksykografii polskiej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice (wyd. 2. zmienione i popr. 2005; wyd. 3. rozszerzone 2009).
- Żmigrodzki P. 2004: O polskich słownikach ortograficznych z punktu widzenia metaleksykografii, *Poradnik Językowy*, z. 5, s. 15–30.
- Żmigrodzki P. 2008: *Słowo — słownik — rzeczywistość. Z problemów leksykografii i metaleksykografii*, Lexis, Kraków.
- Żmigrodzki P. 2014: Profesor Andrzej Bańkowski (5 I 1931–28 I 2014), *Język Polski* XCIV, s. 161–165.
- Żmigrodzki P., Ulitzka E., Nowak T. 2005: O świadomości leksykograficznej kandydatów na polonistów (na podstawie badań ankietowych), *Poradnik Językowy*, z. 5, s. 3–21.

Summary

The Polish monolingual lexicography after 1989 — selected issues

Keywords: dictionaries of Polish, lexicography.

The article was prepared as part of the project entitled 25 years of research on the Polish language in independent Poland. In its first part the author describes the most crucial changes that took place in Polish lexicography after 1989. The second part of this article is a summary overview of the most important monolingual dictionaries published during the last quarter of the century.